

2. РАЗВОЈ УСТАВНОСТИ У СРБИЈИ.

1. Почети и развој уставности у Србији до 1918. Године.

Почети уставности у Србији. Почети уставности у модерно доба у Србији везују се за време Првог српског устанка, а били су проузроковани, с једне стране, борбом за власт између Карађорђа и других утицајних старешина у устанку – војвода, а с друге стране, неодређеном улогом и нејасним односом два главна државна органа: врховног војводе (Карађорђа) и Правитељствујућег совјета. Из тог периода позната су два уставна акта, а оба представљају неку врсту уговора између врховног војводе и Правитељствујућег совјета, којима су уређени њихови међусобни односи и расподела надлежности. По акту из 1808. године, Карађорђе је признат за наследног „првог и врховног српског предводитеља” (суштински гледано, за наследног кнеза), а Правитељствујући совјет је по својој функцији представљао неки облик владе. Исти односи између врховног војводе и Правитељствујућег совјета задржани су и по уставном акту из 1811. године, с том разликом што је Правитељствујући совјет поред улоге владе добио и улогу великог суда. Наведени уставни акти имају велики значај за утврђивање модерне државности Србије. Међутим, укупне прилике у Србији у то време нису омогућавале доношење устава у правом смислу те речи.

Сретењски устав. Султановим хатишерифом из 1830. године, Турска је, под притиском Русије, Србији признала унутрашњу аутономију (у оквиру Турске). Србија је већ 1835. године, на Сретење, донела свој први устав, и то самостално, без учешћа турских органа и без потврде султана. (Због великог значаја за државност Србије, како Првог српског устанка, тако и Сретењског устава, Законом о државним и другим празницима у Републици Србији утврђено је да је државни празник Републике Србије Сретење – Дан државности Србије, спомен на дан када је на збору у Орашцу 1804. године дигнут Први српски устанак и дан када је у Крагујевцу 1835. године „издан и заклетвом потврђен први Устав Књажевства Србије. Сретење – Дан државности Србије празнује се 15. и 16. фебруара.)

По Сретењском уставу, Србија је имала три централна органа државне власти: кнеза, Државни савет и Народну скупштину. Кнез и Државни савет су делили извршну и законодавну власт, при чему је улога кнеза била доминантна (Државни савет није могао донети закон без сагласности кнеза, а кнез је имао и право да поставља чланове Државног савета). Државни савет имао је и судску власт (једно одељење Државног савета деловало је као суд трећег и највишег степена). Народна скупштина није била законодавно тело, али је утврђивала порезе и друге дажбине и давала сагласност на задуживање земље. Поред тога, Народна скупштина је имала право учешћа у вршењу уставотворне власти (уз Државни савет и кнеза). Народна скупштина је била у потпуности изабрано тело (њу је чинило 100 депутата). Сретењски устав је имао и одредбе о правима грађана (пре свега о личним правима), а садржавао је и одредбе којима се чиновницима гарантовала сталност запослења и државна пензија за случај старости или болести.

Овакав устав, рађен под утицајем француског устава из 1791. године, није одговарао ни унутрашњим приликама тадашње Србије, нити спољним факторима који су одлучивали о њеној судбини. Кнез Милош је био незадовољан тиме што је његову власт ограничавао Државни савет, а Аустрији, Русији и Турској нису одговарале напредне (за то време) одредбе о Народној скупштини и правима грађана, па је Сретењски устав повучен а да практично није био ни примењиван (трајао је око месец дана).

Устав из 1838. године (Турски устав). Турска је 1838. године, у облику султановог хатишерифа, октроисала (подарила) Србији нови устав, који је познат под именом Турски устав. По том уставу, највиши органи власти били су кнез и Савет (Савет је имао 17 чланова). Кнез је именовао чланове Савета, али није могао да их смени без сагласности турске владе. Законодавна власт била је подељена између кнеза и Савета, али је Савет имао значајнију улогу. На тај начин,